

KATHEDRALEN BOUWERS

‘Samen willen we op zoek naar nieuwe perspectieven voor de samenleving en daar ook vorm aan geven. De middeleeuwse kathedraalbouwers vormen onze inspiratiebron. We willen nieuwe kathedralen bouwen. Maatschappelijke kathedralen voor het samenleven van morgen. Niet met mortel en cement, maar met de kennis van elkaar en met toepassing van nieuwe innovaties.’

De Lange Lijnen

Voordracht Kathedralenbouwers,
Sint-Jan, Den Bosch, 2025
Jeroen Dijsselbloem

Engeland is mijn favoriete vakantieland. Een van de redenen waarom ik van het land hou is de wijze waarop de lange lijnen van geschiedenis en cultuur er levend worden geworden. Afgelopen zomer nog stond ik in Runnymede, op de oever van de Thames vlakbij Windsor, waar met indrukwekkende monumenten wordt stilgestaan bij de totstandkoming en de hedendaagse betekenis van de Magna Carta uit 1215. De Magna Carta Libertatum is de Oorkonde van de vrijheid waarin regels werden vastgelegd over vrijheden voor de kerk en de edelen, rechtspraak op basis van wetgeving en belastingheffing. Het moest een einde maken aan het machtsmisbruik en de willekeur van de feodale vorst (Koning John Lackland, oftewel Jan zonder land). Niet langer was de absolute macht aan een persoon.

Honderd jaar later wordt een vergelijkbaar Charter, de Keure van Kortenberg, uitgevaardigd op 27 september 1312 door Hertog Jan II van Brabant in de abdij van Kortenberg. Het charter bepaalde dat edelen en vertegenwoordigers van de steden medezeggenschap krijgen over het bestuur van het hertogdom Brabant, in ruil voor financiële toezeggingen aan de Hertog. No representation without taxation... De Raad hield om de drie weken een zitting en waakte over de handhaving van het recht. De Hertogen mochten voortaan alleen straffen op basis van een vonnis. De geestelijkheid kreeg geen zeggenschap in de nieuwe Raad van Kortenberg (en hoefde ook geen belasting te betalen..).

Belastingheffing werd beperkt; de Hertog zou in principe geen belastingen heffen die de onderdanen zouden "kwetsen"..... Met andere woorden ze moesten redelijk en billijk zijn.

Hier werd een belangrijke stap gezet in onze geschiedenis. In de wording van onze rechtstaat. Maar de lange lijnen van

onze ontwikkeling zijn soms nauwelijks meer zichtbaar. We onderhouden ons collectieve geheugen slecht.

De rechten die de Hertog aan de steden gaf, gaven een enorme boost aan de ontwikkeling van de steden. De rechtstaat creëert welvaart. Daarom staan wij hier nu. Eind twaalfde eeuw kreeg Den Bosch, als een van de eerste steden, haar stadsrechten. (Eindhoven volgde in 1232). Kort na 1200 begon de bouw van de nieuwe grote kerk. Deze Sint Jan laat, voor de goede kijker, de lagen van haar ontwikkeling nog steeds zien. Fasen van opeenvolgende bouwwerken, toevoegingen, verfraaiingen. Aanvankelijk een bakstenen gebouw in romaanse stijl, wat we nog kunnen terugzien in het onderste deel van de toren. Brabant ontwikkelde zich in de eeuwen daarna in politiek en economisch opzicht tot een toonaangevend gewest in de Nederlanden. De stad groeide maar door, de stadsmuren werden uitgelegd en het werd tijd voor een nieuwe kerk die gebouwd zou worden in de stijl van de gotiek. Een grote bouwkundige innovatie had deze nieuwe stijl mogelijk gemaakt. Met spitsbogen, luchtbogen en

kruisribben werd het gewicht van het gebouw zodanig verdeeld dat grotere ruimtes konden worden overspannen en in de muren ruimte kon worden gelaten voor grote ramen.

Licht en ruimte die tot op de dag van vandaag ons fysiek klein en geestelijk verheven laten voelen. Met verticale lijnen die de kerk in onze ogen veel hoger maken dan zij is en onze aandacht naar boven, naar Hemelse hoogten leiden.

Die zelfde lagen zie je in de stad, in elke stad, ook in mijn stad Eindhoven. Lagen die zich soms evolutionair ontwikkelen en soms sprongsgewijs, bijvoorbeeld door een politieke breuklijn, een bombardement, een grote economische crisis of door een baanbrekende innovatie.

Kort geleden betrok ik een nieuw huis. Ook dit huis vertelt weer een stuk van het verhaal van onze geschiedenis. Het is een monument, oorspronkelijk gebouwd als schuilkerk in de periode na de Vrede van Munster, zoals u weet in 1649, het einde van de tachtigjarige oorlog. Een oorlog die de Vaderlandse geschiedenisboeken is ingegaan als een bevrijdingsoorlog maar de katholieken hun godsdienstvrijheid kostte.

Na de verovering door Frederik-Hendrik van Den Bosch in 1629 werd de Meijerij een Generaliteitsland. Vanaf 1636 nam het Retorsie-plakkaat de Brabanders in de Meijerij van den Bosch de vrijheid van godsdienst af en mochten katholieken er geen publieke ambten meer bekleden. Welkom in de verlichting van de Republiek!

Alle katholieke kerken werden geconfisqueerd voor de protestanten. In 1651 besloot de eerste Grote Vergadering dat, hoewel de verboden gehandhaafd bleven, ze minder

strikt gehandhaafd zouden worden. Gedoogbeleid, zeg maar. De Katholieken mochten voortaan in schuur- of schuilerkerken bijeen komen. Om gedoogd te worden moest men wel betalen, zogenaamde recognitiegeld. Afkoopsommen die konden oplopen tot duizend gulden per jaar. De dominee en de koopman wisselden elkaar ook in die tijd al af.

Pas na de komst van de revolutionaire Fransen in 1795 werden de katholieken en joden bij wet gelijkgesteld met andere Nederlanders. De Eerste Nationale Vergadering van de Bataafse republiek verleende gelijkheid van godsdienst bij decreet van 5 augustus 1796.

Wie kent nog de lange lijnen van onze geschiedenis?

De Kathedralenbouwers moesten de lange lijn wel zien en begrijpen. Opeenvolgende generaties bouwden aan een collectieve opgave waarvan de voltooiing eeuwen zou duren. Zij die er aan begonnen zagen de kathedraal nooit af.

Die lange lijn zien en gestaag volgen vergt overtuiging (geloof of visie), uithoudingsvermogen en ja ook geduld. Daartegenover staat de belofte van rendement. Bij de kathedralenbouwers zou de beloning in het hiernamaals volgen.

In de huidige tijd gaat het nog steeds om gezamenlijk langjarig investeren vanuit een gedeelde visie en gedeelde belangen. Waarbij het rendement zich publiek en privaat uitbetaald. Het gaat om investeren in de toekomst. En juist daar schieten we momenteel tekort.

Het huidige succes van mijn regio, Brainport Eindhoven, kent een lange voorgeschiedenis. Nog niet zo lang geleden, heel veel Eindhovenaren weten het nog, gingen stad en regio door een zeer diep dal. Philips had honderd jaar de stad tot bloei gebracht en gedomineerd maar was een reus op lemen voeten geworden. De multinational van on-Nederlandse omvang met begin jaren '70 wereldwijd meer dan 400 duizend medewerkers, was sinds de jaren tachtig gaan wankelen. Opeenvolgende saneringen en herstructureringen kwamen tot een climax in de operatie Centurion en de daaropvolgende verplaatsing van het hoofdkantoor naar Amsterdam. Ondertussen ging ook DAF failliet in 1993. Eindhoven kende een record werkloosheid. Onder aanvoering van burgemeester Rein Welschen werden de handen triple-helix ineengeslagen door overheid, universiteit en bedrijfsleven. Belangrijkste vraag was hoe het talent te behouden. Dat bedrijven komen en gaan, in andere handen overgaan, geeft onrust maar het dreigende vertrek van alle technische kennis en ervaring zou catastrofaal zijn. Veel initiatieven werden genomen om dat te voorkomen. Philips was daarin zelf zeer

belangrijk met het open stellen van haar researchcampus (nu HTC) en het beschikbaar stellen van patenten voor nieuw ondernemerschap. Financiering vanuit de provincie Noord-Brabant en Europa was daarbij cruciaal.

Het gezamenlijk organiseren, in triple helix verband en het gezamenlijk investeren in innovatie, in langjarige onderzoeksprogramma en onderzoeksfaciliteiten heeft zijn vruchten afgeworpen. Eindhoven heeft zich heropgericht, heruitgevonden, met behoud van zijn kracht. De bundeling van talent en de bereidheid tot samenwerking. Vanuit een vaste focus op high-tech maakindustrie.

Uit de inboedel van Philips zijn fantastische bedrijven gegroeid tot een ecosysteem van bijna 7000 hightech bedrijven waaruit wereldleiders zijn voortgekomen in uiteenlopende technologieën.

De diversificatie binnen ons ecosysteem gaat verder. Een mooi nieuw voorbeeld daarvan is Photonica, het gebruik van licht om informatie over te dragen. Met een toepassingsbereik in onder andere quantum computing, sensor-technologie en communicatie. Met grote voordelen in snelheid, veiligheid en energieverbruik. Publiek en private partijen investeren nu al tientallen jaren in de ontwikkeling van deze nieuwe technologie, aanvankelijk niet wetende wat de precieze toepassingen zouden zijn of wie ervan zou profiteren. Recent kwam definitief de financiering rond van de eerste proeffabriek van state-of-the-art photonische chips. Deze zal worden gerealiseerd op de High Tech Campus met financiële bijdragen vanuit Europa (Chipsact PIXEurope project), de ministeries van Economische zaken en Defensie, Photondelta en TNO. De campus investeert in het gebouw en cleanrooms.

Het is een krachtig voorbeeld van langjarig samenwerken en investeren in een zeer beloftevolle technologie. IMEC en TNO lanceerde eerder al het Holst Centre Photonics Lab om de samenwerking tussen wetenschap en bedrijfsleven verder te versnellen. Een deel van de financiering kwam ook hiervoor van Photondelta, een publiek-privaat samenwerkingsverband van de grond gekomen dankzij een toezegging van ca een half miljard van het Nationaal Groeifonds. Binnen dit consortium werken inmiddels honderden start-ups, onderzoekers en producenten samen.

Dit voorbeeld laat zien dat de bereidheid om langjarig gezamenlijk (publiek en privaat) te investeren in fundamenteel onderzoek en vervolgens in de verschillende fasen op weg naar markttoepassingen en nieuwe bedrijven zich uitbetaald.

Maar dit positieve voorbeeld dreigt weg te vallen tegen een sombere achtergrond van Nederland en Europa. We

investeren al veel te lang veel te weinig.

We sparen heel veel. Dat is een consistent beeld. Er is voor Nederlanders altijd een reden om te sparen. Geen misverstand, sparen voor grote uitgaven of onverwachte tegenvallers is verstandig. Maar daarvoor hebben we gemiddeld al meer dan genoeg gedaan. Vorig jaar spaarden we volgens het CBS bijna 64 miljard. Het totaal aan onze besparingen bedraagt nu volgens DNB ca 600 miljard. Het meeste daarvan staat op de bank waar het door aanhoudende inflatie en lage rente minder waard wordt.

Dit beeld geldt voor heel Europa. In Europa sparen we 14% van ons inkomen, in de VS 7%. In de VS wordt van die spaargelden 70% geïnvesteerd in aandelen. In Europa slechts een fractie daarvan. In landen met pensioenfondsen wordt indirect wel veel belegd maar veelal in obligaties en in Amerikaanse aandelen.

Tegelijkertijd, investeren we veel te weinig. Zeker in vergelijking met sterke Aziatische economieën en de Verenigde Staten. In het rapport dat Mario Draghi schreef over onze concurrentiekracht werd dat nog eens haarscherp aangetoond. We verliezen onze concurrentiekracht. In de Eurozone loopt de arbeidsproductiviteit al sinds 2000 achter op de VS. Zowel de publieke als de private investeringen blijven achter, zeker de laatste jaren waarin overheden in landen als China, Korea, Taiwan en de VS enorme investeringsprogramma's opzetten om thuis minder kwetsbaar te worden en in andere regio's een stevige aanwezigheid te houden. Sterk zijn in de bepalende technologieën, zoals semicon, dat is waar het hen om gaat.

En terwijl deze analyse inmiddels breed wordt gedeeld, bezuinigt de Nederlandse overheid op hoger onderwijs en wetenschap en wordt het Nationaal groeifonds afgebouwd. We verliezen de lange lijnen uit het zicht. Wie niet voldoende investeert in infrastructuur, in onderwijs, onderzoek en innovatie zal de noodzakelijke transitie niet tijdig maken en afhankelijk en kwetsbaar worden.

In Europa wordt de urgentie wel sterker gevoeld. Er is veel discussie de laatste jaren over nieuw industriebeleid, over het toestaan van staatsteun aan sectoren van uitzonderlijk belang in een mondiale context. Strategische autonomie werd gelanceerd als ambitie. De Chips Act verscheen en de EU zoekt naar investeringsruimte voor innovatie en dual use technologieën. Naast het eerdergenoemde rapport Draghi over ons concurrentievermogen verscheen er vorig jaar een rapport van Enrico Letta over de interne markt. De rapporten van de twee Italianen werden in Nederland al snel samengevat als pleidooien voor meer overheidsuitgaven. Een misvatting. Letta bepleit het verbeteren van onze interne Europese markt; dringend noodzakelijk nu internationale handelsbelemmeringen worden opgeworpen. Beide rapporten bepleiten het realiseren van een Europese kapitaalmarkt. Dat gaat over private investeringen die binnen de kaders van Europese regels ter bescherming van de investeerders en onder Europees toezicht veel meer in Europa moeten landen. Zowel onze eigen spaargelden en pensioenfondsen als internationale beleggers die verhoudingsgewijs te weinig in de EU beleggen.

Wat moet er gebeuren? De investeringen moeten dus omhoog. Onze economie is sterk afhankelijk van banken maar onze innovatieve economie heeft risicodragend kapitaal nodig. De realisatie van 'Savings and investment Union' (voorheen de Kapitaalmarktunie) moet topprioriteit worden olv Ursula von der Leyen.

Het politieke debat zit al jaren vast op onenigheid over extra publieke middelen. Maar, de private investeringen zijn nog altijd vele malen groter en belangrijker dan de publieke investeringen.

De Europese begroting zal verder moeten worden hervormd om meer middelen in te zetten op de economie van de toekomst. Deze ontwikkelt zich sterk in innovatieve ecosystemen verspreid over Europa. Europa zal daarin direct mee moeten investeren en dus minder geld in de nationale enveloppes voor landbouw, structuur en cohesie moeten steken. In een volgende Meerjaren Financieel Kader zal het aangekondigde Competitiveness Fund een substantieel deel van de Europese begroting moeten omvatten.

Maar veel lidstaten staan op de rem en behartigen vooral de korte termijn nationale belangen bij de volgende begrotingsbesprekingen. De Europese begroting is bevroren en gestold nationalisme terwijl de agenda gezamenlijk en ambitieus moet zijn.

In mijn ogen is een doorbraak nodig met een positieve uitruil. Dus niet; we gaan de begroting niet groter maken (het Noorden) en ook niet anders verdelen (het Zuiden

en Oosten). Maar: we gaan de interne markt vervolmaken inclusief een volwassen kapitaalmarkt (het Noorden) én we gaan een Europese staatsschuld toestaan (het Zuiden) om gezamenlijk meer te kunnen investeren in onze economie en veiligheid.

Alleen dan is de ambitie van Europese strategische autonomie realistisch.

Ondertussen moeten de lidstaten niet stil zitten.

In Duitsland is sprake van een fundamentele koerswijziging in het begrotingsbeleid.

De nieuwe coalitie onder leiding van Friedrich Merz heeft de voet van de Schuldenbremse gehaald en de Schwarze Nulle losgelaten. Daarmee is voor ca 500 miljard ruimte gemaakt voor investeringen in infrastructuur plus 50 miljard structurele begrotingsruimte. Daarnaast is er nog eens 50 plus miljard ruimte voor de Bundesländer. Eindelijk kan de belangrijkste economie van Duitsland beginnen aan een broodnodige inhaalslag.

Mijn pleidooi is dat Nederland het Duitse voorbeeld volgt. Waar het begrotingsdebat in de huidige coalitie zich concentreert op koopkracht versus defensie-uitgaven, zijn

de investeringen in onderwijs, wetenschap en innovatie (bijv via het Groeifonds) de dupe. Onze staatsschuld is echter zeer laag en bedroeg eind vorig jaar slechts 43% BBP. Nederland heeft dus, ook binnen de geldende Europese regels, veel marge om meer te doen. 170 miljard, om precies te zijn...

Om te zorgen dat deze ruimte wordt benut voor urgente investeringen in economie en veiligheid en niet voor consumptieve uitgaven of subsidies, hebben we onlangs met 50 mensen uit de private en publieke sector een voorstel gepresenteerd om te komen tot een Nationale Investeringsbank. Een bank die, zoals KfW en het Franse Bpifrance, slagvaardig en substantieel kan investeren in strategische ontwikkelingen. Met een kapitaalstorting door de Nederlandse overheid van 10-12 miljard ontstaan, buiten EMU-schuld, ruimte voor financiering van ca 100 miljard euro. Bestaande initiatieven als InvestNL en Invest-International, het SecFund, Nationaal Warmtefonds, het FMO en anderen kunnen hierin worden opgenomen. In de huidige tijd gaat het om investeringen in nationale veiligheid (defensie-industrie), de energietransitie en innovatieve sectoren. De slagkracht van de NIB lokt ook nieuwe private investeringen uit en zorgt dat de Europese Investeringsbank meer in ons land investeert.

Lange lijnen. Volhouden. Blijven investeren. Vanuit een visie op de samenleving waarin een moderne economie duurzaamheid omarmt en tegelijkertijd ons in staat stelt om het unieke Europese sociale model in stand te houden.

Het voortdurend bewaken van de balans in onze ontwikkeling is geen nieuw thema. Ook hierin is een lange lijn zichtbaar. In 'Het nieuwe Brabant' stelde commissaris der Koningin de Quay in 1952 dat de industrialisatie de gemeenschapszin niet onderuit moest halen. Wim van der Donk nam het initiatief in 2014 tot de publicatie van 'Het nieuwste Brabant'. Daarin kwamen tientallen denkers aan het woord over de uitdagingen die de sterke ontwikkeling van Brabant in de huidige tijd meebrengt. In de regio

Brainport spelen deze vragen in sterke mate.

Hoe houden we de gemeenschapszin in tact, hoe blijven we omkijken naar achterblijvers, hoe nemen we zoveel mogelijk mensen mee in de dynamiek?

Maar ook, hoe blijven stad en regio leefbaar en aantrekkelijk terwijl we 100.000 woningen bijbouwen? En lukt het ons om deze te bouwen terwijl we meer ruimte creëren voor het bekenlandschap, dat zo onderdeel is van onze identiteit? Of terwijl we de stikstofdruk drastisch verminderen zodat onze mooie bos en heidegebieden weer kunnen herstellen?

En waar en hoe verstaan en ontmoeten we elkaar in de toekomst terwijl de stad snel internationaler wordt?

Onze investeringsopgave is veel groter dan hiervoor besproken investeringen in innovatieve economie van de toekomst. We moeten tegelijkertijd investeren in voorzieningen, van onderwijs en zorg tot sport en cultuur, in vergroening en verduurzaming.

We werken in onze regio aan een voorzieningen-plan waarin we vooruitkijken op de schaa sprong en zo tijdig kunnen investeren in de uitbreiding van voorzieningen die nodig zullen zijn. Als voorbeeld noem ik scholenbouw. In de afgelopen jaren zijn de meeste middelbare scholen in Eindhoven vernieuwd. Totale investeringssom bedroeg 180 miljoen euro. De komende jaren worden 7 basisscholen in stadsdeel Gestel volledig vernieuwd en vergroot. Een investering van 62 miljoen. En voor de komende vier jaar staat opnieuw 237 miljoen klaar voor scholenbouw. Een enorme opgave waar de normale bekostiging uit Den Haag niet in voorziet.

Ook voor de hele regio is in beeld gebracht wat er nodig is aan additionele voorzieningen. Totaalbedrag benodigd is 2,8 miljard euro waarvan 1,4 miljard vanuit de gemeenten moet komen.

Maar de sociale cohesie vraagt meer dan voorzieningen, gebouwen en instellingen.

De sociale druk wordt groter naarmate onze samenleving hoog-technologischer wordt. Tech-oplossingen die mensen in contact kunnen brengen in de digitale wereld kunnen tegelijkertijd eenzaamheid met zich meebrengen. Vereiste kennis en vaardigheden zijn ongelijk verdeeld in de samenleving waardoor sommigen heel snel gaan en anderen achterblijven.

Dit vraagstuk zal een grote inzet vragen van overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven. We moeten onze kracht, samenwerken en innovatie, gaan inzetten

voor de sociale kwetsbaarheid van onze samenleving. Met Brainport voor Elkaar mobiliseren we de maatschappelijke verantwoordelijkheid van onze bedrijven om hierbij te helpen. Zoals Philips vroeger studiekosten, pensioen, gezondheidszorg en woningen regelde, doen we ook nu een beroep op maatschappelijke betrokkenheid, óók vanuit welbegrepen eigenbelang. Met de inzet van kennis, van menskracht of middelen gaan we gezamenlijk taai sociaal maatschappelijke problemen te lijf, zoals schulden, taalachterstand, eenzaamheid, en de knelpunten waar we tegenaan lopen, zoals bureaucratie en schaarste aan personeel. Ja, wanneer schulden zo zeer uit de hand zijn gelopen dat schuldsanering nodig is, zal de overheid het voortouw nemen. Maar de olievlek van schulden in onze samenleving kunnen we alleen terugdringen als alle werkgevers daarbij gaan helpen. Dáárover gaat Brainport voor Elkaar. Deze innovatieve samenwerking geeft concreet inhoud aan het werken aan Brede Welvaart.

Tot slot

Het succes van de Brainport, dat een steeds bredere uitstraling heeft voor Nederland en Europa, is niet ineens uit de lucht komen vallen, het is in 134 jaar tijd gegroeid door samenwerking en aanhoudend investeren in innovatie. Met vallen en opstaan. Waarbij de lange lijn steeds in het oog wordt gehouden.

Om ook in de toekomst succesvol te kunnen zijn, zal Nederland en Europa samenwerking en gezamenlijk investeren weer op een gedeelde eerste plaats moeten zetten. Wij blijven dat in ieder geval gewoon doen. Het is een gouden formule.

Max Verhaar

Campusdichter Tilburg University 2025
te volgen op [LinkedIn](#) en [Instagram](#)
(@verhaarverteller).

Wegwerpsamenleving

Misschien is verder bouwen kijken wat we kunnen
behouden
Niet langer afhankelijk zijn van de vergankelijkheid
In plaats van onbeperkt spullen wegwerpen en niks
vangen
Niet langer
ieder voor zich in ieders eigenbelangen
Dat is al lang verweggegooid weggegooid verlangen
Als slechte palindromen, nachtmerries
Pop up op je scherm SOS op je netvlies

Kom niet in action maar in actie
Her-ken wat je al ziet
Bek-en de onge-kend be-kende feiten
Laad m'n schrijfwaar op ik vul-pen
Meer verschijnselen ontwen
Minder fase ontken

Geen AliExpress ook niet per ongeluk
Daar heet het werkomstandigheden hier een ongeluk
Dat is geen duur-zaam-heid maar een puur schaam feit
Met je rug tegen de muur faam kwijt

Dus trap er niet shein
of het gaat je in de kouwe kleren zitten
Trek je daar maar niks van aan en neem iets mooiers wat
je al bezitte
of bezat
Eventjes samengevat
Shein is she out dus onthoud
Misschien is verder bouwen kijken wat we kunnen
behouden

Morgen is Vandaag

Ik hoorde bij het songfestival voor junioren morgen is
vandaag
Nu is het morgen is te laat
Het uur van de waarheid tis tijd voor mentaliteit
Laten zien wat je waard bent
Herzien wat verklaard werd

Zal ik het dan maar zeggen als docent?
De les(s) is more
En niet een nieuwe koffietent

PortemonNEE ik heb geen geld vanwege blijvende inflatie
Op m'n domme smartphone polarisatie
Ik wil meer zen, minder zenders en sensatie
De massa wordt massaal massief
Van zitten op een vette fiets
Van buiten spelen en verstoppert
Naar noise canceling oordoppen
Zodat je de natuur nét niet meer hoort
En dan kei blij op Spotify vogelzang
stromen kan
Waar iemand in een ander land geld mee vangt
De les(s) is more

Dit is geen vooruitgang
Niet alles hoeft sneller, met videobellen of kilometerteller
Je mening alleen duidelijk niet feller
Dus ik zeg het nog een keer laat het galmen in je oor
De les(s) is more
En nu jullie met mij samen als een kerkkoor
De les(s) is more

Hartelijk dank en vriendelijke groet,
van de jonge blonde zeven vinkjes jongen

FIERE

FIERE is een eigenzinnige Nederlandstalige indiefolk-artiest, die in haar muziek kwetsbaarheid en kracht hand in hand laat gaan. Haar teksten vertellen ongefilterd over de zoektocht naar jezelf, en het alles opslokkende verlangen om gezien te worden. Elke zin vindt weerklank in de dynamiek van haar band, met strijkers die de emotie versterken.

Beluister ze op [Spotify](#).

De moed om te bouwen aan vertrouwen

Voordracht Kathedralenbouwers,
Sint-Jan, Den Bosch, 2 juni 2025
Rianne Letschert

Jeroen gaat graag naar Engeland zoals we net gehoord hebben, ik ga graag naar Azië, zowel privé kom ik er graag met onze kinderen, maar ook zakelijk heeft het veel te bieden. Vorige week was ik in Hong Kong en Singapore, beide plekken om vol inspiratie van terug te komen. Beide locaties hebben zich in no time weten te ontwikkelen. Laat ik me hier beperken tot Singapore waar ik onder andere drie top universiteiten heb bezocht. De manier waarop Singapore zich heeft weten te ontwikkelen, in zeer korte tijd, is bewonderingswaardig en jaloersmakend. En lijkt in het niets op de lange adem die de traditionele Kathedralenbouwers nodig hadden (gemiddeld een halve eeuw)... Pas vanaf 1965 werd Singapore een zelfstandige staat, ongeveer even oud als Jeroen nu (scheelt een jaartje..).

Wat ik in Singapore zag was een combinatie van de effecten van een lange termijn visie en beleid, met grootschalige en structurele investeringen in onderwijs, onderzoek en innovatie. Singapore is de kleinste staat van Zuidoost-Azië (het is vele malen kleiner dan Brabant maar heeft wel drie keer zoveel inwoners!) en tegelijkertijd degene met de grootste welvaart. De economische groei werd mogelijk dankzij een mix van een vrije markteconomie, die Singapore tot een ideale handelspartner en investeringslocatie maakte, sociale programma's om het woningtekort te bestrijden en goede gezondheidszorg te bieden, die de bevolking een gevoel van veiligheid gaven. Deze integrale benadering, laten we het een brede welvaart aanpak noemen al betwijfel ik of ze het in Singapore ook zo noemen, heeft ertoe geleid dat Singapore hoog scoort op de geluk ranglijsten, nummer 2 zelfs van Azië (Taiwan staat op nummer 1). Ander leuk weetje; het duurt naar verluidt slechts drie uur om een bedrijf op te zetten in Singapore. Van bouwvergunningen tot belastingaangiften tot insolventieverwerking - bedrijfsprocessen in Singapore vergen minimale inspanning.

U zult begrijpen dat ik tijdens de terugvlucht droomde over een Singaporees toekomstbeeld voor mijn kinderen, voor Nederland, en als dat teveel gevraagd is, dan misschien voor Brabant... en als we Jeroen, en met hem die van alle betrokkenen bij de Brabantse sociaal-economische ontwikkeling, mogen geloven dan zijn we wellicht niet ver verwijderd van dat toekomstbeeld. Als in Brabant woonachtige kan ik daar alleen maar blij van worden. En toch worden we tegelijkertijd flink uitgedaagd en is een gelukkige en welvarende toekomst voor een ieder niet vanzelfsprekend, zowel door de geopolitieke bedreigingen als de al langer durende wispelturigheid in ons eigen land.

In welke hoedanigheid sta ik hier vandaag voor u? Zowel als voorzitter van de Adviescommissie van het Nationaal Groeifonds en als bestuursvoorzitter van de Universiteit Maastricht. In beide functies heb ik last van de geopolitieke ontwikkelingen en de grilligheid in ons eigen land. En in beide contexten zijn we gebaat bij een lange termijn visie en opvolging. Ik sta hier vandaag dus niet als Hoogleraar internationaal recht en victimologie, een

vakgebied waarbinnen ik mij richt op slachtofferschap na grootschalige oorlogsmisdrijven, genocide en misdaden tegen de menselijkheid. En laat dit nu net het vakgebied zijn dat in al haar fundamenteën op haar grondvesten staat te trillen. Misschien dat ik het toch niet kan laten ergens in mijn verhaal hier enkele zinnen aan te wijden omdat het raakvlakken heeft met het thema van vandaag; de lange termijn visie op onderzoek, onderwijs en innovatie.

Laat ik met het Groeifonds beginnen. Nu denkt u vast; dat Fonds hebben ze toch gesloten? Dat klopt, nieuwe beoordelingsrondes zijn stopgezet, maar het beoordelen van de impact en voortgang van de maar liefst 50 trajecten is wat ons als Adviescommissie nog steeds bezighoudt. In elk traject zitten namelijk beoordelingsmomenten vervat waar wij als adviescommissie ons advies over geven aan de fondsbeheerders, het ministerie van EZK en financiën. En waar de betrokken consortia behoorlijk nerveus van kunnen raken want het gaat om veel geld..!

Een paar feiten

Vijftig veelbelovende Groeifondsprojecten hebben de afgelopen jaren substantiële financiering gekregen van een totaal aan 11 miljard euro. Oorspronkelijk hadden we 20 miljard op onze bankrekening maar helaas werd het Wobke-Wiebes fonds (vernoemd naar de oprichtende ministers) in de volksmond al gauw omgedoopt tot Graaifonds. Op meerdere momenten werd een greep uit de kas gedaan, ook trouwens voor het belangwekkende Beethoven traject dat een verdere impuls aan Brainport geeft.

Het Nationaal Groeifonds was opgericht met een helder doel: investeren in projecten die Nederland op de lange termijn sterker, duurzamer en innovatiever maken. Het gaat hierbij om innovaties die vaak verder van de markt afstaan en privaats-publieke investeringen behoeven. Denk aan projecten die onze weerbaarheid en strategische positie versterken zoals bijvoorbeeld doorbraken in de gezondheidszorg, waardoor behandelingen efficiënter en toegankelijker worden. Innovaties in duurzame energie die onze energierekening verlagen en ons minder afhankelijk

maken van fossiele brandstoffen. Of ontwikkelingen in digitalisering en AI die onze economie concurrerende maken en nieuwe banen creëren. Projecten richten zich op kennisontwikkeling en innovatie. Die combinatie is het unieke selling point van het Fonds. Je kunt wel in nieuwe sleuteltechnologies investeren, maar zonder de bijbehorende beroepsbevolking die daarin werkzaam gaat kunnen zijn, strandt elke innovatie op de tekentafel. Kennisontwikkeling is daarom een belangrijke pijler binnen het Fonds. Bij de initiële goedkeuring van trajecten namen we ook expliciet de maatschappelijke impact mee. Dus hoe draagt een voorstel bij aan verbetering van de leefomgeving? Hoe draagt het bij aan minder emissies of het hergebruik van materialen? Hoe zorgt het voor beter onderwijs of meer toegankelijke zorg? De effecten van een succesvol voorstel op het verdienvermogen moeten samen met deze zogeheten maatschappelijke baten onderaan de streep positief zijn.

De vijftig projecten die momenteel lopen en eerste successen boeken, vormen samen een fundament voor een toekomst waarin Nederland wereldwijd voorop loopt in innovatie en duurzaamheid. Dit fundament is des te belangrijker gelet op alle wereldwijde ontwikkelingen en de noodzaak om daarin een sterke Europese en Nederlandse positie te hebben. De Rabobank heeft onlangs berekend dat elke euro die het NGF investeert uiteindelijk in 2024 bijna 6 euro oplevert! En wist u dat onze NGF projecten jaarlijks drie miljard euro aan additioneel kapitaal genereren vanuit het bedrijfsleven?

Veel projecten hebben de opstartfase afgerond en bevinden zich nu in de uitvoeringsfase, waardoor de toegevoegde waarde van de lopende projecten zichtbaar begint te worden. Dit betekent dat het échte werk is begonnen. De uitvoeringspraktijk is echter ook weerbarstig. Dat is niet verwonderlijk, want het Nationaal Groeifonds is een uniek instrument en vraagt enerzijds zorgvuldigheid en anderzijds een innovatieve en resultaatgerichte blik op het bereiken van impact.

De uitvoering kent ook een veelheid aan betrokken partners. Van de consortia die de projecten uitvoeren tot ministeries die projecten in beheer hebben en uitvoeringsinstanties. Maar ook reguliere controles en verantwoordingsmechanismen zijn uiteraard aanwezig, denk aan accountantscontroles en rechtmatigheidstoetsen van de Algemene Rekenkamer. Dit is een complex samenspel. Al deze partijen hebben hun rol en dragen bij aan het succes van het Nationaal Groeifonds.

Voor de rol van de commissie betekent de ontwikkeling naar effectief beheer dat we zullen blijven adviseren over het omzetten van voorwaardelijke toekenningen en reserveringen. Ook zullen we significante wijzigingen bij

projecten zorgvuldig bekijken en hierover adviseren. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van individuele projecten ligt echter bij de uitvoerende departementen en consortia. Niettemin zullen wij als adviescommissie het gehele portfolio volgen en signaleren als wij risico's zien die de impact van de projecten in gevaar kunnen brengen. Wij realiseren ons daarbij dat niet elk project volledig zal slagen. Dat is inherent aan innovatie. Maar door ruimte te geven aan risico's en continu te blijven leren, bouwen we samen aan het Nederland van morgen. En precies dat is waar het Nationaal Groeifonds voor staat.

Ik wil jullie twee concrete voorbeelden meegeven, vooral gericht op de Brabantse economie, gezien het grote aantal Brabanders in deze kathedraal... en een op de Limburgse economie. Photondelta laat ik hier nu buiten beschouwing, daarvan heeft Jeroen al laten zien hoe belangrijk deze sleuteltechnologie de strategische autonomie en innovatiekracht van Nederland versterkt door een nieuwe hightech sector te bouwen die economische groei, duurzaamheid en technologische onafhankelijkheid bevordert.

1. Werklandschappen van de toekomst

De urgentie om bedrijventerreinen klimaatbestendig te maken groeit snel: Nederland telt 3.800 vaak versteende terreinen (waarvan >600 in Noord-Brabant met >500.000 werkenden), met uitdagingen als hitte, wateroverlast, de energietransitie en aantrekkelijk werkgeverschap.

Het programma Werklandschappen van de Toekomst transformeert deze plekken tot groene, innovatieve en gezonde terreinen, met Brabantse terreinen De Hurk (Eindhoven), Haven Waalwijk en Eindhoven Airport District als proeftuin of ambassadeurterrein voor innovatieve en duurzame oplossingen. Hierbij wordt o.a. samengewerkt met de provincie, gemeentes, bedrijven en studenten.

2. Digital Industry Boost / Opschaling publiek private samenwerking

Eén van de high impact PPS-en van het NGF-project 'Opschaling Publiek Private Samenwerking in het Beroepsonderwijs' is de PPS Digital Industry Boost. Dit is een samenwerking tussen Fontys Hogeschool, Summa College, Mikrocentrum, Montessori College en Brainport Industries. Digital Industry Boost zet in op: Smart innovation: digitale transformatie van de maakindustrie, door het mkb te stimuleren, inspireren en informeren over smart industry innovaties; smart Learning: het onderwijsaanbod beter laten aansluiten op de arbeidsmarkt doordat de kennisinstellingen efficiënter en flexibeler

samenwerken onderling en met het werkveld; smart Sharing: bouwen aan een duurzaam kennisecosysteem waarin onderwijs, overheid en ondernemers met actieve en gelijkwaardige bijdrage werken aan een economisch sterke regio; smart Factory: versterken bestaande hybride leeromgevingen en faciliteiten.

3. De Einstein Telescope (ET)

De ET is een ondergrondse detector waarmee zwaartekrachtgolven worden gedetecteerd. Het project biedt Nederland de unieke kans een wereldwijde leiderschapspositie in te nemen in een nieuw baanbrekend wetenschapsgebied: zwaartekrachtgolvenonderzoek. De grensregio van Zuid-Limburg met België en Duitsland, is een van de mogelijke locaties voor dit innovatieve observatorium. De komst van de Einstein Telescope betekent een enorme investering in de regio, met positieve effecten voor de wetenschap, economie en de maatschappij. Het project werkt aan de voorbereiding van een gezamenlijke kandidatuur met België en Duitsland voor de vestiging van de Einstein Telescope in de grensregio van Zuid-Limburg.

Deze verschillende thema's laten zien dat publiek – private samenwerking loont en zelfs cruciaal is willen we onze toekomstige welvaart borgen.

Innovatie is geen uitgavepost – het is een strategische investering in welvaart en weerbaarheid. Door minimaal 3% van het BBP in R&D te investeren, kan Nederland zich stevig positioneren in het internationale speelveld. De rapporten die dit aantonen vliegen je de laatste tijd om de oren. Het Draghi rapport, ook al door Jeroen genoemd, wellicht als de meest bekende, maar onlangs noemde ook het IMF het belang van investeren in onderzoek en ontwikkeling en bekritiseerde het kortzichtig beleid van de Nederlandse overheid. En ook TNO kopte onlangs dat Nederland snel moet investeren in onderzoek en ontwikkeling als het zijn sterke concurrentiepositie wil vasthouden. Het niveau van onze investeringen blijft

echter stelselmatig achter bij dat van omringende landen. Zo investeren België en Duitsland structureel meer in R&D dan NL, resp 3,5 en 3,1 van het BBP tegen 2,3 procent. Ook met de pet van de bestuursvoorzitter van een Universiteit op, kan ik deze conclusies alleen maar onderschrijven. Investeren in het fundamentele en toegepaste onderzoek van de Nederlandse universiteiten en hogescholen wordt stelselmatig gezien als kostenpost op onze rijksbegroting, in plaats van als rendement dat loont.

Willen we als Nederland mee kunnen doen zullen we productiever en slimmer moeten worden en een lange termijn visie moeten neerzetten in plaats van kortcyclische interventies. In Nederland lijkt dat van een ver verleden. Het eerste Kabinet Kok (1994-1998) was het laatste kabinet dat de rit volledig uitzat... Ik ben nu 8 jaar bestuurder aan een universiteit en heb al met vier ministers te maken gehad... over kathedraalbouwers met een lange adem gesproken... het lijkt ons land niet meer gegund te zijn..

Europa

Gaat de EU dan onze redding zijn? We weten dat op het Europese continent we te maken hebben met een vrij statische industriële omgeving! In de afgelopen vijftig jaar is er geen nieuw bedrijf van niks tot meer dan 100 miljard

marktwaaarde opgericht.. In de VS zijn al 6 bedrijven in die periode ontstaan met een waarde van meer dan 1 biljoen.. In Europa zagen we veel dominantie in met name de automotive business. In de VS stonden de auto industrie en de pharma sector bovenaan maar nu vind je de top drie in tech! Wist u dat van werelds top 50 bedrijven in tech er maar vier in Europa zitten?

Waar ligt dit aan..? Draghi verwijst naar inconsistente en restrictieve regelgeving! Ook binnen het NGF zien we hier voorbeelden van; van staatssteunregels die knellen, tot langlopende trajecten voordat consortia de eerste euro op hun bankrekening krijgen!

Veel Europese ondernemers vertrekken naar de VS: 30 procent van de zogeheten unicorns (start up die over een miljard waard zijn) vertrokken naar het buitenland waarvan een meerderheid naar de VS.

Europese besluitvorming is niet meebewogen sinds de uitbreiding van de EU en de veranderende mondiale context die complexer en vijandiger is geworden! Beslissingen worden per casus genomen met meerdere mogelijkheden om een veto uit te spreken door de lidstaten.

Het is dan ook niet voor niks dat Draghi oproept tot meer investeringen in onderzoek en ontwikkeling, en scherpere strategische keuzes, naast het hervormen van meerdere beleidsterreinen (belastingen, handel en buitenlands beleid). Draghi geeft heel duidelijk weer dat alleen met private investeringen we alle uitdagingen niet aankunnen! Publieke sector support blijkt noodzakelijk! Kijk hoe China en VS dit doen... pompen enorme bedragen in hun economieën! Kijk naar Singapore waar ik net vandaan kom... of neem Zuid-Korea, dat vorig jaar aankondigde 470 miljard (miljard!!!) te investeren om een chip productie centre neer te zetten, samen met oa Samsung...

Draghi's aanbevelingen zetten ook vol in op het aanleren van nieuwe vaardigheden en het ontwikkelen van een leven lang ontwikkelen cultuur en aanbod. Ten aanzien van het leven lang leren hebben we in Nederland ook nog een been bij te trekken. Een goed opgeleide beroepsbevolking is de belangrijkste randvoorwaarde om succesvol te zijn. We zien dat dit steeds meer een knelpunt is geworden. Dit weerhoudt ons ervan om te blijven vernieuwen en te werken aan de verschillende transities waar we voor staan, bijvoorbeeld op het gebied van klimaat en energie, maar ook de digitale transitie en AI vaardigheden. In Nederland slagen we er relatief minder goed in meer banen te creëren in hoogproductieve sectoren dan in laagproductieve sectoren (zoals horeca, schoonmaak en de uitzendbranche), vergeleken met landen zoals Zweden, Denemarken, Zwitserland en de VS. Met het NGF investeren we in meerdere projecten op het

thema van LLO. Maar ook hier zien we dat het benodigde overheidsbeleid achterblijft terwijl de urgentie zo hoog is.

Als de levensduur van onze kabinetten zo grillig blijft, wat staat ons dan te doen? Ik haal veel hoop en vertrouwen uit regionale initiatieven. De regionale inzet zoals we dat in Brabant rondom Brainport zien en in Limburg rondom de Brightlands campussen biedt vertrouwen en perspectief. Regionale en lokale publieke en private partners slaan de handen ineen en nemen het heft in handen. Hier zien we wel een lange termijnvisie en de wil om het verschil voor onze provincies te maken. Hierin is het belangrijk te benadrukken en te beseffen dat in die regionale ontwikkeling de innige samenwerking tussen de private en publieke sector geborgd moet zijn, met name gezien de huidige kwetsbaarheid in sommige publieke sectoren en de uitdagingen waar ze voor staan. Universiteiten en hogescholen worden bedreigd door grote bezuinigingen en een anti-internationaliseringstendens, de zorgsector snakt naar innovatieve toepasbare concepten om het schreeuwend personeelstekort op te vangen, en de altijd geroemde kwaliteit van ons middelbaar en lager onderwijs is niet meer vanzelfsprekend. Het is dus geen vrijblijvendheid meer om samen te werken. Het is een noodzaak. En wellicht dat deze bijeenkomst ook kan bijdragen tot een stevigere samenwerking tussen de beide provincies; er liggen kansen genoeg om de Brainport en Brightland clusters met elkaar te verbinden om zo nog sneller innovaties op te schalen en gebruik te maken van elkaars kennis en expertise, en de bestaande schaarste op de arbeidsmarkt op te vangen.

Beste mensen, ik kom tot een afronding. Toekomstige welvaart is geen luxe. Om onze welvaart ook in de toekomst te waarborgen moeten we op tijd stappen zetten. We moeten investeren in de economie van de toekomst, zodat we met elkaar ook dan nog het geld verdienen om grote publieke uitgaven te blijven financieren. Dit doen we door op verantwoorde manier te investeren in grootschalige innovaties die vanuit een sterkere publiek-private samenwerking een duurzame bijdrage kunnen leveren aan belangrijke maatschappelijke transities of onze economische positie in cruciale sectoren kunnen beschermen of verstevigen. Alleen op die manier kunnen we ook in de toekomst onder meer ons onderwijs, onze veiligheid, de zorg, onze infrastructuur en de klimaattransitie blijven betalen.

Grootschalige innovaties ontstaan niet vanzelf. Die komen voort uit een hoogwaardig fundament van onderwijs en onderzoek, van onze lage scholen tot de universiteiten en alles wat er tussen zit. It is de economy stupid, de uitdrukking die iedereen nog kent. Waar, maar hier hoort ook de volgende slogan 'It is education stupid'.. zonder kwalitatief hoogwaardig onderwijs krijgt niet alleen onze economie en innovatiepotentieel structureel flinke deuken, het tast ook onze beschaving aan. De toenemende polarisatie in de wereld, de steeds grotere en zichtbare verdeeldheid in opvattingen over de economische koers, migratie, klimaat, en veiligheid, net ook weer zichtbaar in de uitkomst van de Poolse verkiezingen, moet ons allemaal zorgen baren. De democratische en rechtstatelijke waarden waar onze

Europese samenlevingen na de Tweede Wereldoorlog op gebouwd zijn, beginnen langzaam maar zeker af te brokkelen. Het internationaal recht wordt dagelijks met de voeten getreden, en welke opvatting men ook heeft over het wel of niet schenden van de regels door wie, het leidt tot enorme scheuren in onze samenlevingen en tot ondraaglijk lijden van burgers. Ursula von der Leyen, die afgelopen donderdag de prestigieuze Karlspreis mocht ontvangen in Aken, sloot haar speech af met de volgende woorden. Ik zat in de zaal en voelde de urgentie van haar woorden in die prachtige historische Raadszaal in Aken;

Democracy is not carved in stone. It must be reinvigorated every day. And history shows that it can be destroyed much faster than it is built. When I see the rise of extremist parties or illiberal tendencies across Europe, it concerns me. This is a trend – and not just a passing one. And far stronger than this concern, is the obligation to protect, strengthen and preserve our democracies. And that is exactly what we are doing. I do not believe in complaining about people who vote for extremes. No, it is up to us to make a stronger argument. It is up to us to understand the reasons for their discontent. Many have concerns over the way irregular migration is handled. About the cost of living or the cost of housing. The excessive bureaucracy in everyday life. We do not defend our democracy by defending the status quo. We must be the drivers of

change. It is only by showing that democracy works for people and that it delivers, that we can create a stronger Union. Europe can only thrive if democracy thrives.

Laten we deze woorden allemaal in onze oren knopen en straks onder het genot van een drankje bespreken hoe een ieder van ons ook aan dit toekomstbeeld een bijdrage kan leveren. Dus geen afsluitende woorden voor jullie om jullie aan te zetten tot een verdere impuls om in deze mooie provincies te blijven investeren, dat doen jullie namelijk al. Belangrijker is dat we nadenken hoe we onze samenlevingen veilig en rechtvaardig houden; zonder die basis komt een ieders welvaart in gevaar.

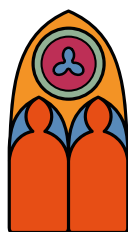
Zoals gezegd: we hebben helaas te vaak gezien hoe snel een democratie kan afbrokkelen. En we zien het nu opnieuw wereldwijd, maar ook hier op ons eigen continent. Laten we dus niet wachten tot het te laat is. De verdediging van onze waarden begint bij moed. En die moed hebben we niet alleen vandaag nodig, maar elke dag opnieuw. Voor een Europa waarin democratie geen vanzelfsprekendheid is, maar een gedeelde verantwoordelijkheid. Samen kunnen we het verschil maken. En hier in Brabant laten we al zien hoe dat kan; door vooruit te denken, samen te werken en oplossingen te bieden zodat iedereen profiteert van innovatie en ontwikkeling. Dat is de kracht van de democratie die werkt.

Praktische informatie

De jaarlijkse lezingenreeks van 'de Kathedralenbouwers' is een Brabants initiatief van Tilburg University, Technische Universiteit Eindhoven en VNO NCW Brabant Zeeland en vindt plaats in de Sint-Jan in 's-Hertogenbosch. Aansluitend vindt er een netwerkbijeenkomst plaats.

Indien u partner wilt worden of voor meer informatie, verwijzen wij u door naar www.kathedralenbouwers.nl.

Reserveer: de volgende editie van de kathedralenbouwers is begin juni 2026 te 's-Hertogenbosch.

KATHEDRALEN
BOUWERS